

ТРИБУНА УКРАЇНИ

НЕПЕРІОДИЧНИЙ ОРГАН УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ.

До завдань нашої закордонної політики.

Будівництво Української Держави відбувається з великими ускладненнями, що дорого коштують нашому народові. Творчі зусилля, скеровані в напрямкові цього будівництва, здійснюються не так швидко, як хотілося б будівничим і з більшими жертвами, ніж може бути потрібні навіть для такої великої мети. Об'єктивні перешкоди зовнішнього характеру і ті, що таяться в самій нації українській, уявляють собою поважні труднощі, які з непропорційальною здобутком витратою сил переборюються національною енергією.

Географічне положення нашого краю, вікова історична спадщина, злишена українській нації окупантами в обсязі так званих культурних впливів та ідейно моральних цінностей, відіграли в новітній історії нашої та певною мірою й надолі відіграють ще роль несприятливих чинників в процесі будівництва Української Держави. До них слід додати також і зовнішні міжнародні чинники, для якого концепція Української Держави повстала, як нова і мало з'ясована проблема.

Українське громадянство не доцінювало ваги цього чинника, а на першому періоді масивного національного руху 1917 р. не давало собі звіту в тому, як поставляється до справи будівництва нашої держави інші народи і держави, маючи реальну силу для того, щоб своє відношення до наших державно-будівничих вмірів виявити в реальних формах: а) симпатії, б) нейтралітету чи в) ворожості. Заколюване національними емоціями, що вибухли в цей період в великим розгоном, воно, разом з відповідальними керівниками того часу, допустилось політичного дальтонізму: прийняло ці емоції за вияв організованої волі народу і в цим хистким, мінливим заряддям приступило до будівництва держави на території етнографічного розселення українського народу. Цілком природно, що таке завдання було не під силу несконсолідованій нації. Зок-

турних діячів. Українське видавництво в Катеринославі. Катеринослав—Ляйпціг, 1923 р. Сторінок 272.

Перше видання цієї книжки проф. І. Огієнка вийшло в Києві в 1918 р. і розійшлося незвичайно швидко. Це свідчить про велику потребу українського суспільства в такій праці і про те, що автор знайшов для неї відповідну форму — привабливу для широкого загалу. По виході „Української Культури“ І. Огієнка небіжчик В. Науменко на сторінках небіжчиці „Ради“ виступив з суворою критикою праці шановного автора, доводячи, що вона немає наукового значіння, але автор на таке значіння своєї книжки і не претендував. Завдання його було і залишається цілком иным. Не як учений, в як педагог-патріот, у широкому змісті цих слів, виступає він в своїй історії української культури. Без сумніву, де-що він може й перебільшувати (стор. 111, 121, 130), де-що викладає й освітлює трохи тенденційно, але пером його завжди водить глибока любов до рідного народу і високий ідеал національної величності. Щира віра часто і зовсім природно бачить бажане, як сучасне. Тих, хто хоче цілком науково, *sine ira et studio*, досліджувати речі, про які трактує „Українська Культура“, автор відсилає до джерел своєї праці, навівши показники літератури предмета. І це теж дуже цінна риса книжки.

Не підлягає сумніву, що прочитається „Українська Культура“ з захопленням кожним, хто цікавиться минулим душовним життям українського народу, його мовою, піснею, орнаментом, архітектурою, театром, малярством — взагалі літературою і мистецтвом у всіх формах і виглядах, хто цікавиться боротьбою нашого народу за національно державні здобутки та розвитком своєрідних, тільки йому одному належних, рис. А хто цим усім може не цікавитися? В нас в дуже цінні монографії зі сфери національної культури, але загального й популярного начерка її історії та сучасного стану ми не маємо, окрім книжки проф. Огієнка, і тому ця книжка обов'язково мусить бути в кожній бібліотеці. І тим приємніше і тим корисніше читати, що вона оздоблена великою кількістю малюнків та дуже цікавих передруків (факсиміле) з рідких видань давніх часів.

Можемо пошкодувати лише о те, що книжка І. І. Огієнка видана фотодруком з 1-го видання Є. Череповського, цеб-то без всяких змін, бо через це в книжці залишилися деякі анахронізми (напр., на стор. 3 і 5). Але кожний читач легко їх усуне.

Щиро бажаємо „Українській Культурі“ як найширшого розповсюдження.

О. Х—ко.

Платон. Оборона Сократа. Переклав і пояснив Володимир Кліцківич. Із його ж передніх слів про „Основні риси грецької філософії від перших початків до Платона“. Загальна Бібліотека, № 164—165. Видання „Української Накладні“, Київ—Ляйпціг, 1923, стор. 93, іл. 16.

В останні роки по всій Європі виявився помітний зріст інтересу до філософії серед ширших кол. Цей інтерес прокинувся, безумовно, й серед української інтелігенції; але українська література задовольнити цього інте-

ресу не може, бо в українській літературі, писаній українською мовою, бракує як оригінальних, так і перекладних творів по філософії. На українську мову не перекладено досі навіть найвидатніших і найпопулярніших філософів як античних, так і нових. Більш того, в українській мові до недавнього часу зовсім не було оригінальних філософічних діл, бо українські філософи писали свої твори іншими мовами — латинською, німецькою, російською й т. д.: Сковорода писав або латинською мовою, або мазаронічною—церковно-славянсько українсько-російською; найгрунтовніші твори Кавунника—Велланського (надзвичайно популярного на Україні в 1-ій пол. XIX в. філософа-шелінгіянця) писані були латинською мовою, інші—російською; популярний філософ-позитивіст другої пол. XIX віку Лесевич писав по-французькому й по-російському; визначний філософ-правник неокантіанець Богдан Кистяківський найголовнішу свою працю „Суспільство та Індивід“ написав німецькою мовою, а дисертацію „Суспільні науки та право“, звичайно, мусів друкувати мовою російською й т. д. І тільки в останній час починають писати українські філософи свої твори мовою українською (нпр., прихильник прагматичної філософії проф. Васильківський). Разом з тим з'являються в останній час дослідження про українських філософів—Сковороду, Лесевича й инш.: серед цих дослідів особливо цінні розвідки Андрія Ковалевського. Нарешті, починають з'являтися, як на Великій Україні, так потрохи й на еміграції, також і переклади з найважливіших світових філософів.

Між иншими, „Українською Накладнею“ в серії „Загальної Бібліотеки“ видані були твори найпопулярніших філософів новішого часу—Бергсона („Вступ до метафізики“) й Ніцше („Так мовив Заратустра“), а одним із останніх випусків „Загальної Бібліотеки“, що видається „Українською Накладнею“, є Платонова „Оборона Сократа“, перекладена д. Володимиром Кміцикевичем, з його ж поясненнями та переднім словом про „Основні риси грецької філософії від перших початків до Платона“.

Поява саме Платонових творів в українському перекладі особливо необхідна, й не тільки тому, що Платонові писання, як каже д. Кміцикевич, це „перли всесвітньої літератури, на причуд гарній змістом і формою“, в яких „разом зібрані в якусь дивову, тільки Платонові питому, гармонію“— „і повнота та глибінь думок, і майстерна, незрівняна композиція, і велика багатство сценерії, і просто Гомерова пластика в характеристиці“, не тільки тому, що „й нині не можуть люде його забути... та все розгортають наново ті старі, поживклі книги, пильно вчитуються в них... і всі,—без огляду на різниці в думках,—клоняють голови на ту визначну роль, яку відіграла Платонова філософія в минулім Україні: Платон вважався найбільшим з великих античних „природних богопроповідників“, яких твори були першим і головним джерелом при студіюванні філософії в XVI.—XVIII. віках на Україні; Платонова філософія, разом з Біблією, була також основним джерелом і для філософії найбільшого нашого філософа Сковороди; можна думати, що велика роль Платонові філософії на Україні не була випадковою, й що Платонова філософія в суті своїй близька більшості українських мислителів; і через те тепер, коли, здається, починається відродження філософії на Україні, як раз і потрібні як переклади з Платона, так і студії над його філософією.

Переклад д. Кміцикевича зроблений з оригіналу й досить добре: він

є близький до тексту, майже точний, але разом з тим читається легко; для вуха наддніпрянця де-які звороти в перекладі д. Кміцикевича здадуться незвичні й досить незвучні, проте труднощів при читанні перекладу й наддніпрянець не спіткає.

Але що до переднього слова й пояснень, п. Кміцикевичеві слід зробити, перш над усе, той звинувачення, від якого лишаються вільними тільки найкращі й найбільш досвідчені інтерпретатори, а саме—п. Кміцикевич пояснює де-які такі речі, які мусять бути відомі кожній людині з середньою освітою, отже, ніби-то призначає свої пояснення для менш освіченої публіки, але разом з тим уживає таких термінів і зворотів, які, очевидно, для цієї публіки не можуть бути зрозумілі.

Що до переднього слова, воно, взагалі, за коротке (менш 28 сторінок корпусу іп. 16.) для того, щоб дати докладну уяву читачеві навіть про „основні риси“ всієї грецької філософії від перших початків до Платона, тим більше, що виклад п. Кміцикевича не є стислим, і про його переднє слово ми не можемо сказати „*non multum, sed multa*“; рижним напрямом перед-Сократової філософії він присвячує по 1—2—3 сторінки й характеризує їх остільки загальними рисами, що людина, незнайома з грецькою філософією, не довідається про неї нічого; про софістів і Сократа д. Кміцикевич каже менш, ніж оповідається звичайно в шкільному підручникові по історії старовинного світу; Платонові присвячено чотири сторінки, на яких д. Кміцикевич пробує подати де-які дані з біографії Платона, й перелічити найважливіші Платонові твори, дати характеристику Платона як філософа й як письменника й навіть змальовувати роль Платона у всесвітній філософії.

Може б краще було, як би д. Кміцикевич заузяв своє завдання, й на 23-сторінках оновів тільки про Сократа й Платона, а не про всю грецьку філософію від перших початків до Платона; таке завдання інтерпретатор-перекладач виконав би напевно бездоганно й користь від його праці була б безсумнівною.

Помилок у передньому слові та примітках д. Кміцикевича майже нема, але виразів незручних і невдачних (мабуть, через занадто короткий виклад) є більше.

Характеризуючи світогляд Гомерових поем (у передньому слові) д. Кміцикевич каже, що „у поемах всевладно ще панує многобожжя, по якому всяка річ впливає з волі якогось їй тільки властивого божества“, а в примітці вважає найбільш „імовірним, що Гомерові пісні співались окремо де-якими частинами по містах Малої Азії, де були на устах усіх; опісля занеслись до Греції, цеб-то, до Пелопоннесу й Атики; врешті, атенський володар Пейсисрат велів урядкувати частини, перед тим помішані, зібрати їх у дві великі поеми: „Іліяду“ та „Одисею“. Отже, д. Кміцикевич все ще тримається гіпотези, яка вважає „Іліяду“ та „Одисею“ продуктом народньої, колективної творчості та вбачає в „Іліяді“ й „Одисеї“ малюнки первісного побуту й відбиток примітивного світогляду. Навпаки, в найновіших історичних працях дослідники античного світу схиляються до думки, що „Іліяда“ та „Одисея“ були продуктами індивідуальної творчості одного або двох геніяльних і високо-культурних (для давнього часу) поетів-філософів; у житті й побуті, змальованих у цих поемах, найновіші дослідники вбачають риси не

первісного, напів-дикунського існування, а розвинену культуру; нарешті, під ніби-то наївними оповіданнями про богів та їхні сварки, в „Іліяді“ розглядають риси глибокої, скептичної філософії геніального творця цієї поеми.

Дунки йонійських філософів—Талеса, Анаксимандра та Анаксимена інтерпретатор називає „наївними“; такий вираз ледве чи можна вважати зручним, особливо в стосунку до Анаксимандра, який учив, що первісною причиною була безмежна й неозначена матерія.

Цілком незручним є вираз про Сковороду (в примітці до вступного слова): д. Кміцикевич каже, що „Сократ пригадує нашого божого чоловіка: Гр. Сковороду“ (підкреслення мое, В. 3); цей вираз нагадує загально-обивательський погляд на Сковороду, як на якогось „дивака“; замість такої нелепої характеристики нашого великого філософа, як що інтерпретатор хотів уже щось казати про нього, краще б було вказати на той зв'язок, що був між світоглядами Сократа та Платона—і Сковороди.

Трохи ніби по-„обивательському“ характеризує д. Кміцикевич і софістів, як „професійних учителів мудрости“, „носіїв реакції та негачії“ й т. ин., не кажучи, що разом з „негачією“, несли всеж таки софісти й де-що позитивне, що потім було розвинуто пізнішими філософами.

Не спиняючись на інших помилкових або незручних виразах інтерпретатора, вважаю необхідним сказати, що хоч праця його й не бездоганна, але цінна й корисна: переклад, як я вже зазначав, зроблений добре, та й більшість приміток уміщено потрібних і вірних.

Вяч. Зайкич.

А. Кащенко. Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове (Коротка історія Війська Запорозького), „Українське Видавництво в Катеринославі“, Видання четверте. Перефотографовано з першого видання автора. Катеринослав—Ляйпціг, 1923. Стор. 367 іл. 8.

Історія Війська Запорозького здавна притягала до себе увагу істориків-українських, польських і инш. Вже з XVII. віку починається ціла серія присвячених історії Війська Запорозького „козацьких літописів“: деякі з цих „літописів“, як, наприклад, „літопис“ Грабянки, ближчі вже до наукових студій, ніж до справжніх літописів. У XIX. сторіччі історії запорозького козацтва присвячено було чимало студій найвизначнішими українськими й польськими істориками; з них особливо важні студії, писані в другій половині XIX. віку до таких студій, писаних українськими вченими, належать праці Вол. Антоновича, Мих. Грушевського, а також Дм. Яворницького, який усю свою наукову діяльність присвятив дослідям з історії Запорозького Козацтва; а зі студій польських істориків—твори Олександра Яблоновського, Людвика Кубалі, Маріяна Дубовецького, які більшість своїх праць теж присвятили історії українського козацтва. Поруч з творами науковими видано було по історії Війська Запорозького й багато писань ненаукових, дилетанських та тенденційних.

Інтерес до історії Війська Запорозького, який виявили численні історики, цілком зрозумілий. Військо Запорозьке було надзвичайно своєрідним та цікавим для істориків історії й суспільного життя явищем, до якого подібного ледве чи й можна знайти в історії (бо, нпр., козацтво російське було вже явищем зовсім иншого характеру). І, разом з тим

Військо Запорозьке це не який-небудь раритет, інтересний тільки за-для своєї рідкості, а організація, що залишила великі сліди в історії; а де які менти, в XVII. віці вона майже керувала політичним життям сльве всієї Східньої Європи, в усякому разі, мала на нього величезний вплив. Роля Війська Запорозького в історії України всім відома; в середині XVII. віку Військо Запорозьке на де-який час ніби ототожнилось з Україною, й Україна навіть відома була лід імям „Землі Козацької“, а в офіційних актах того часу часто титулувалася „Військом Запорозьким“.

Але, не зважаючи на визначну ролю „Війська Запорозького“ в історії України, великий інтерес до історії „Війська“ й існування чималого числа праць про Військо Запорозьке,—до недавнього часу не було систематичного курсу історії Війська Запорозького—ані широкого наукового ані популярного, писаного українською мовою, який би міг задовольнити цілком.

За останні роки по історії запорозького козацтва вишло вже декільки популярних нарисів і курсів, писаних по-українському. Одним із них і було „Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове“, видане вперше в 1917 році, яке тепер виходить уже четвертим виданням.

Ім'я А. Кашенка досить відоме в українській літературі, як ім'я історичного повістяря, якого твори вважаються цікавою й корисною лентурою, передусім, для юнацтва; особливо ж високо оцінене було талановито писане оповідання „Перерід“, яке, справді, на читача робить велике вражіння.

При писанні популярної історії Війська Запорозького А. Кашенкові допомогла його попередня повістярська діяльність, і його „Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове“ написано було цілком популярно, легко й цікаво, а місцями навіть художньо, хоч, здавалося б, що автор „Перероду“ міг би написати її й цікавіш і художніш. Мова „Оповідання“ досить проста й гарна, хоч якось дивно вражають де-які росицизми, як, нпр., постійне вживання слова „останній“ замість „інший“ (російське— „остальной“). Виклад ілюстрований великим числом народніх історичних пісень.

В „Оповіданні“ А. Кашенко дав огляд історії Війська Запорозького від XV. віку до загину (або втрати козацького ладу) останніх формацій, що виникали по зруйнуванні Січи Запорозької—Задунайської Січи, Чорноморського Війська й т. ин.

Останній період історії Війська Запорозького по катастрофі 1769 р. виложеной дуже докладно, в порівнянні з попередніми періодами, навіть зашироко; в останніх є безумовно зайві подробиці в описах участі Запорозьців у війнах, ведених Росією, в переліченні нагород, одержаних запорозькою старшиною від Росії, й т. ин.

Курс А. Кашенко є тільки популярний: вимогам наукового курсу він не відповідає; так, нпр., годі шукати в ньому наукового пояснення причин ворогування запорозьців з Польщею, спілки з Москвою, й т. ин.

Проте, значних помилок, які б кидалися у вічі при читанні Кашенкового „Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове“, нема, крім цілого ряду помилок у невдатному вступі до „Оповідання“, в якому А. Кашенко хотів „згадати попередку, хоч коротенько, про часи давнього життя України“, якої „дітьми були запорозьці“.